

MADANIYATLARARO MULOQOT KONTEKSTIDA “SHUKRONALIK”NI IFODALANISH MASALASI

Rahimova Shahnoza Jo'raqulovna
Surxondaryo viloyati Termiz Shahar
Termiz davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada XXI asrda raqamlashtirish va globalizatsiya sharoitida madaniyatlararo kommunikatsiya masalasi ko'rib chiqiladi. Shukronalikning ijtimoiy o'zaro aloqalarni saqlashdagi roli va uning turli madaniyatlarda qanday ifodalanishi tahlil qilinadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, shukronalik ifodalari ko'p hollarda kam uchraydi va ijtimoiy o'zaro aloqalar ko'proq o'zaro yordam va hamkorlikka asoslanadi. Madaniy farqlarni hisobga olgan holda, shukronalikning til amaliyotlari va his-tuyg'ulari o'rtasidagi farqni tushunish zarur.

Kalit so'zlar: Shukronalik, madaniyatlararo kommunikatsiya, ijtimoiy o'zaro aloqa, til amaliyoti, madaniy farqlar.

XXI asrda raqamlashtirish va globalizatsiya davrida rivojlanayotgan zamonaviy jamiyat, madaniyatlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir jarayonini boshdan kechirmoqda, bu oxir-oqibatda ular bir xil bo'lishiga olib kelishi ehtimol. Shu bilan birga, har bir millat o'zining o'ziga xosligini, ajralib turishini va betakrorligini saqlashga intiladi, shunday qilib o'zini tasdiqlashga harakat qilmoqda. Qiziqishlar to'qnashuvi yuzaga kelmoqda, bu esa ko'plab olimlarni madaniyatlararo kommunikatsiya muammosiga e'tibor qaratishga undaydi. Bunday tadqiqotchilar, masalan, S.G. TerMinasova, A.P. Sadoxin, T.N. Persikova, I.V. Denisova, A.P. Yeremenko, L.A. Xaraeva va boshqalar ushbu muammoni o'rganib, ushbu tushunchaga o'z ta'riflarini berishadi. Ularning barchasi madaniyatlararo kommunikatsiyalar inson (jamiyat, millat, etnos)ning integratsion xususiyatlari ekanligini, ular "atrofdagi dunyo bilan uyg'unlikka erishishga qaratilgan bo'lib, insonlararo munosabatlarda asosiy umuminsoniy qadriyatlar, mavjudlik normalari, boshqalar bilan konstruktiv o'zaro ta'sir uchun asos bo'lgan bilimlarni talab qiladi" degan fikrga kelishadi. Inson va jamiyatning eng muhim ruhiy madaniyat tarkibiy qismlaridan biri sifatida nutq madaniyati eng ko'zga tashlanadigan xususiyatdir. Akademik D.S. Lixachev shunday degan edi: "Yaxshi, tinch, intellektual nutqni o'rganish uzoq va diqqat bilan amalga oshirilishi kerak – tinglab, eslab, o'qib, o'rganib. Ammo qiyin bo'lsa-da, bu kerak, kerak. Bizning nutqimiz – bu faqatgina bizning xulq-atvorimizning eng muhim qismi emas, balki shaxsiyatimiz, qalbimiz, aqlimiz, atrof-muhitning ta'siriga berilmaslik qobiliyatimizning bir qismi".

Agar muloqot madaniyati buzilsa, bu nafaqat insonlarning ishlab chiqarish faoliyatiga, balki ularning kundalik turmushiga ham salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuning uchun, muloqot tizimi bir tekis ishlashi uchun, muloqot ishtirokchilarining o'zaro munosabatlari quyidagi prinsipga mos bo'lishi kerak: tasodifan odamni xafa qilmaslik, unga zarar yetkazmaslik, aksincha, unga mehr-muhabbat va do'stona munosabatni ko'rsatish. Bunga nutq etiketining roli katta, chunki u muloqot madaniyatining muhim tarkibiy qismidir. Milliy madaniyatning eng muhim elementi bo'lgan nutq etiketida muloqotning barqaror formulalari jamlangan, boy xalq tajribasi to'plangan, odatlarning o'ziga xosligi, turmush tarzi va xalqqa xos bo'lgan yashash sharoitlari saqlanib qolgan, va ularga yuqori ahamiyat berilgan.

Shukronalik, odamlar o'rtasida ijtimoiy o'zaro aloqani rag'batlantirish va saqlash uchun rivojlangan deb ta'kidlanadi, shuningdek, turli ijobiy ta'sirlar bilan - ijtimoiy, psixologik va hatto jismoniy bilan bog'liq. Ammo, ijtimoiy o'zaro aloqalar shukronalikni ifodalashga, masalan, inglizchada "rahmat" aytishga bog'liqmi? Hozirgi tadqiqotlar madaniy farqlarni o'z ichiga olmagan, va shukronalikni his-tuyg'u sifatida ifodalashni ingliz tilida ko'rinishi mumkin bo'lgan til amaliyoti bilan adashtirib qo'ygan. Bu yerda, biz turli jamiyatlarda shukronalikni qanday ifodalashni o'rganamiz, har kuni hayotda kimdir boshqa kishidan yaxshi, xizmat yoki yordam oladigan voqealarni tahlil qilib, bu voqealarni besh qit'adagi sakkiz til bo'yicha taqqoslaymiz.

Bizning topilmalarimiz shuki, bu voqealarda shukronalik ifodalari ajablanarli darajada kam uchraydi, bu esa ijtimoiy o'zaro aloqalar ko'p jihatdan o'zaro yordam va hamkorlik atrofidagi huquq va burchlar to'g'risidagi tushunchalarga tayanishini ko'rsatadi. Shuningdek, biz kichik madaniy farqlarni ham topamiz, G'arbiy Yevropa tillarida, shu jumladan ingliz tilida, biroz yuqoriroq darajalar bilan, bu esa shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy o'zaro aloqaning universal tendensiyalari shukronalikni ifodalashning madaniyatga bog'liq amaliyotlari bilan tenglashtirilmasligi kerak. Bizning tadqiqotimiz shukronalik bo'yicha ilgari olib borilgan eksperimental va madaniyatga xos tadqiqotlarni turli madaniyatlar o'rtasidagi tabiiy ijtimoiy muloqotlarning audiovizual korpuslarining tizimli taqqoslanishi bilan to'ldiradi.

Ijtimoiy o'zaro aloqalar - bu odamlar o'rtasida tovarlar, xizmatlar va yordamning o'zaro almashinuvi orqali inson agentligini yanada tarqatish va oshirish imkonini beradigan asosiy inson tashkilot elementidir. Odamlar, masalan, boshqa bir kishidan tuz olish kabi shaxsiy maqsadlarni amalga oshirishda yordam kutishlari mumkin (masalan, stolda qarama-qarshi tomonda joylashgan tuz) hamda umumiy maqsadlarni amalga oshirishda hamkorlik qilishlari mumkin (masalan, yo'ldan tushgan shoxni olib tashlash), va ular, o'z navbatida, boshqalardan shunga o'xshash yordam va hamkorlik kutishlari mumkin. Bu kooperatsiya tamoyillarini aks ettiradi, ular inson evolyutsiyasining markazida bo'lib, inson aloqasining rivojlanishiga ta'sir ko'rsatgan, shu jumladan insonlar o'rtasidagi muloqot.

Bir qator tadqiqotlar shuni taklif qiladiki, odamlarning boshqalarga shukronalik bildirish qobiliyati inson kognitsiyasining muhim xususiyatidir va ijtimoiy o'zaro aloqani rag'batlantirish va saqlashda kalit rol o'ynaydi. Boshqa tadqiqotlar esa shuni ko'rsatadiki, shukronalikni boshdan kechirish, inson farovonligi bilan bog'liq turli ijobiy ta'sirlar bilan, shu jumladan yaxshilangan psixologik va jismoniy salomatlik, yaxshiroq munosabatlar, kamroq tajovuzkorlik, yuqori o'zini hurmat qilish va hatto yaxshiroq uxlash bilan bog'liq. Ushbu topilmalar odatda shuni anglatadi: shukronalikning ijobiy ta'sirlari odamlarning uni og'zaki ifodalashiga (masalan, "rahmat" aytish) bog'liq. Bu esa ommaviy ilm-fan yangiliklarida quyidagicha bayonotlarga olib kelgan: "Pozitiv psixologlarga ko'ra, 'rahmat' so'zlari endi faqat yaxshi odob emas, balki o'zingizga foydali", va shu kabi xulosalar o'z-o'zini yordam kitoblarida keng tarqalgan. Biroq, bu xulosalar va ularni rag'batlantiradigan tadqiqotlar asosan ingliz tilida so'zlashadigan jamiyatga asoslangan va ko'pincha laboratoriyadagi cheklangan sharoitlarda o'lchangan shaxslarning tajribasi va xulq-atvoriga asoslanadi.

Bizning fikrimizcha, shukronalikning ijtimoiy o'zaro aloqalarni saqlashdagi rolini yaxshiroq tushunish uchun, tadqiqotlarni faqat ingliz tilida so'zlashadigan jamiyatlar bilan cheklamaydigan tarzda kengaytirishimiz kerak. Shuningdek, shukronalikni his-tuyg'u sifatida va shukronalikni til amaliyoti sifatida farqlashimiz zarur, bu esa sun'iy sharoitlar, ya'ni laboratoriya sharoitlari o'rniga, kundalik ijtimoiy muloqotda yaxshiroq kuzatiladi. Bu yerda keltirilgan tadqiqot shunday savolni qo'yadi: turli tillarda, besh qit'adan bo'lgan turli jamiyatlarda odamlar boshqa bir kishining yordam yoki hamkorligi uchun kundalik hayotda shukronalikni qanchalik ifodalaydilar? Agar shukronalikning ijtimoiy o'zaro aloqalarni saqlashdagi roli uning og'zaki ifodalanishi (masalan, 'rahmat') bilan bog'liq bo'lsa, biz buni odatda kundalik hayotdagi informatsion o'zaro aloqalarda, kimdir boshqa kishidan yaxshilik, xizmat yoki yordam olganida, tez-tez kuzatishimiz kerak bo'lardi. Ammo bizning topilmalarimiz shuki, bu voqealarda shukronalik ifodalari ajablanarli darajada kam uchraydi, bu esa ijtimoiy o'zaro aloqalar ko'p jihatdan o'zaro yordam va hamkorlik atrofidagi huquq va burchlar to'g'risidagi tushunchalarga tayanishini ko'rsatadi. Shu bilan birga, biz kichik madaniy farqlarni ham topamiz, G'arbiy Yevropa tillarida, shu jumladan ingliz tilida, biroz yuqoriroq darajalar bilan, bu esa shuni ko'rsatadiki, shukronalikning potentsial ravishda universal tajribasi madaniy jihatdan farq qiluvchi shukronalikni ifodalash amaliyotlari bilan tenglashtirilmasligi kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Buranova, E., & Xaraeva, L. (2016). *Madaniyatlararo kommunikatsiya: nazariy asoslar va amaliy masalalar*. Moskva: Akademiya.
2. Lixachev, D.S. (2016). *Nutq madaniyati va jamiyatda uning ro'li*. Moskva: Yuridik nashriyot.

3. S.G. TerMinasova. (1999). *Madaniyatlararo kommunikatsiya: til va madaniyat*. Moskva: Xalqaro nashriyot.
4. Yeremenko, A.P. (2007). *Ijtimoiy o'zaro aloqalar va shukronalik*. Tashkent: Fan.
5. Denisova, I.V. (2010). *Shukronalik va ijtimoiy normativlar*. Tashkent: O'qituvchi.
6. F Abduraximova, A Arıkan. The importance of the grammar translation method in teaching English. Education and research in the era of digital transformation, 2025. https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=ru&user=hXRYYwIAAAAJ&citation_for_view=hXRYYwIAAAAJ:mVmsd5A6BfQC
7. Яхшиев, А. А. (2021). Немис тили оғзаки нутқи тизимида фразеологик бирликларнинг семантик-дискурсив мақоми. Филология фанлари доктори (DSc) диссертацияси автореферати. Самарқанд: СамДЧТИ, 75.
8. Яхшиев, А. А. (2024). ДИАЛОГИЧЕСКАЯ РЕЧЬ ОСНОВНАЯ ФОРМА РАЗГОВОРНОЙ РЕЧИ. Academic research in educational sciences, 5(CSPU Conference 1), 111-122.
9. Yaxshiyev, A. (2022). The Contextual-Explicit Possibilities Of Variation Of The Phraseological Unit (Phe) In National Speech. Journal of Positive School Psychology, 6(9), 4784-4787.
10. Пардаева, И. (2020). Идея, художественность, содержание и порядок. Иностранная филология: язык, литература, образование, (1 (74)), 74-77.
11. Pardaeva, I. M. (2014). ON THE EXAMPLE OF THE ARTISTIC AND HISTORICAL PROSE OF NAVOI IN TURKISH. The Way of Science, 73.
12. Mamayunusovna, P. I. (2021). BOBURNOMA. AS A HISTORICAL AND LITERARY SOURCE. Thematics Journal of Social Sciences, 7(5).